

אך נראה שאין זה מוכרח, שיש לומר שלעולם 'שבח' ו'פגם' נידונים באופן יחסי, ומ'משרת' ילפינן שרק כשהטעם משביח יותר ממה שהיה קודם, נאסר, ולא כשהוא פוגם ממה שהיה. ולפי זה יש מקום לבאר באופן אחר; אע"פ שאסרה תורה שרצים הגם שהם מאוסים, אין ראייה לאסור נתינת טעם שלהם כשפוגמים דבר אחר, שאפשר שלא נאסר אלא כשאוכלם ממש, שהרי לא פגמו וקלקלו דבר אחר, וכשאוכל ממשותם לא גרע מאילו נתערבו בדבר שאינו מושבח מהם, שאסור. אבל כשנתערבו וקלקלו דבר אחר – גרע טפי, ולא שמענו לאסור.

– מסקנת ההלכה כרבא, שאין חילוק בדין 'נותן טעם לפגם' בין שרצים לשאר איסורים, לעולם מותר. ואולם כל זה אמור רק ביחס לטעם, אבל השרצים עצמם, אפילו הם מהסוג המאוס שאנשים רגילים להבדל מהם, כגון עכברא דביתא – האוכלם חייב, כי אזהרת התורה קיימת על כולם, גם אותם שאינם ראויים לאכילה (ריטב"א). ויש מי שסובר שהשרצים הפגומים, אין בהם איסור שרצים של תורה (הרא"ה ב'בדק הבית' ד, א).

'אלא מעתה ליטמא לח ויבש' – פירוש, בשלמא אם אתה אומר ששרץ ראוי לאכילה, מובן החילוק בין לח ליבש, שהיבש היות ואינו ראוי למאכל – אינו נקרא 'שרץ' הן לענין איסור אכילה הן לענין טומאה. אבל אם אמרת שגם כשהוא לח אינו ראוי לאכילה, יטמא הלח והיבש כדם הנדה ובשר המת (תורי"ד מהדורא תנינא. וכיו"ב פרשו בתוס').

דף ט

'סבר לשעורי במאה וחד, אמר: לא גרע מתרומה...' – מכאן סעד גדול למבואר מדברי הרמב"ם (מאכלות אסורות טו, כב ל ובפירוש המשנה בפרקנו) שתערובת תרומה משתערת במאה ואחד גם בתערובת מין בשאינו מינו כאשר אי אפשר לעמוד על הטעם, כגון שאין שם מי שיטעם או מסיבה אחרת. אבל לדעת התוס' (בחולין צט ועוד) שרק בתערובת מין במינו משערים במאה ואחד, אין מובנת ההשוואה לתרומה, והלא בתערובת מין בשאינו מינו עסקינן. והתוס' נדחקו לפרש כיון שטעמו חזק בשכר, יש לדמותו לתרומה בתערובת יבש שאין בה נתינת טעם (עפ"י אור שמח מאכלות אסורות ל, טו). יש מפרשים בטעם הדבר, שלדעת הרמב"ם שיעור ששים אינו משום שבכמות זו אנו ודאים שאין טעם איסור, אלא היות וטעם כעיקר מדרבנן [כן נקט הרמב"ם], הרי כשאי אפשר לעמוד על הטעם אמרו חכמים שבטל בעוצם מיעוטו, וקבעוהו בששים. ואם כן י"ל שבתרומה החמורה קבעו לשערה במאה. וכן בערלה וכלאי הכרם – במאתים. [עוד בגדרי דין ביטול ששים – ע' בשו"ת הרמב"ם קמג; רש"י חולין צו: בעה"מ פ"ג דפסחים; חזו"א יו"ד כו, ב; משיב דבר ח"ה כז; אבני נזר יו"ד פד; אגרות משה יו"ד ח"א מא; בית ישי קלג. ע"ע במובא ביוסף דעת חולין צח].

ואולם בחזון איש (יו"ד כז, י) נקט שבתערובת שלא במינה, בטלה התרומה בששים בכל אופן, וטעות סופר יש בדברי הרמב"ם.

'דלמא כתבלין של תרומה בקדירה דמי, דלא בטיל טעמייהו' – מבואר מדברי הראשונים שאין חילוק ביסוד הדין בין תבלין לשאר אכלים, בכלום דין ביטול תלוי בכך שלא יתן טעם, אלא שבסתם מאכלים מן הסתם אנו תולים שאין מורגש טעמם כשיש ששים כנגדם [ואמנם אילו ידענו שהטעם מורגש ביותר

מששים – אסור, כמו שכתב רש"י בחולין, הרשב"א והר"ן. וע"ע בשו"ת אבני נזר יו"ד פד], ובתבלין – אסור אף ביותר מששים עד שיוודע שאין טעמו מורגש, כגון תבלין מועט ביורה גדולה (כמו שכתבו התוס' כאן). ומדויק הדבר מן הלשון 'דלא בטיל טעמייהו' [ולא אמרו 'לא בטיל' סתמא] – כלומר טעמם מורגש אפילו בכמות מרובה (תורת חיים).

וכשהטעם מורגש ביותר בששים, כגון בתבלין – מבואר בש"ך (צח סקכ"ט מ'איסור והתר'). וע"ע מחנה אפרים סוף הל' מעשר) שאינו אסור אלא מדרבנן. ונראה לכאורה שטעמו הוא כי מדאורייתא אין אסור אלא טעם גמור, אבל דבר המטעים בכמות כזו גדולה אינו טעם גמור האסור. [ואין אומרים מ"מ תערובת האיסור ניכרת במאכל ואין לו ביטול].

והגרעק"א (שם) ציין שהר"ן כתב שהוא מדאורייתא. ויש לומר שגם הדעה הזאת אינה חולקת על יסוד זה, שכל שאינו טעם גמור – אינו אסור מדאורייתא, אלא סוברת שתבלין טעמו הגמור מורגש אף ביותר מששים.

ובזה יש להבין מה שמבואר בפוסקים (סו"ס צח) שזית חלב וזית דם שנפלו ל-59 זיתי התר – אינם אסורים, שאין שם לא טעם דם ולא טעם חלב. הגם שנראה ודאי שטעם התערובת השתנה מעט כתוצאה משני זיתים אלו, שהרי בשניהם יחד יש יותר מאחד בששים – אך כיון שאין טעם ממש את טעם האיסור, הגם שנשתנה טעמו של ההתר – מותר. ובה מותר אפילו בדרבנן. [ואודות שני כזיתי בשר, אחד של התר ואחד של איסור, בכמה משערים אותם – ע' במובא להלן עב].

ובזה ניתן לפרש את דברי הט"ו (צח סק"א) ששומן, אף אם ניכר קצת ביותר מששים אין זה טעם השומן רק מטעים את הדברים האחרים [אבל הפמ"ג לא הבין כן].

ובזה יש להבין את המובא בספרי הפוסקים שתערובת דברים השוים בשמם ושונים בטעמם, אעפ"י שיש לילך אחר הטעם (ע' במובא לעיל דף סו, מהש"ך ועוד), אולם אם הטעמים דומים אך אינם זהים לחלוטין, יש ונחשב הדבר כ'מינ' במינו' ואינו אסור מדאורייתא אף בפחות מששים. ונראה שטעם הדבר הוא כיון שאין האיסור ניכר על פי טעמו – בטל, עכ"פ מדאורייתא, שאע"פ שיש כאן שינוי מה בטעם התערובת – אין זה טעם גמור של הדבר אלא טעם קלוש.

'עובד כוכבים שהיה מעביר עם ישראל כדי יין ממקום למקום – אם היה בחזקת המשתמר, מותר' – ואפילו החביות פתוחות, מתירא הגוי ליגע ביין [כאשר יודע שנגיעתו אסורה ופוסלת היין, ויתבענו הלה על הפסדו], שהרי בכל רגע יכולים הבעלים לבוא במפתיע ולראותו.

והרמב"ן כתב, דוקא כאשר מכוסות במכסה, אפילו ללא טייט וחיבור, אבל מגולות ממש – לא, שהרי יכול לגעת ביין תוך כדי משאו ולהישמט ולומר לא נתכוונתי לנגיעה ביין אלא החזקתי החבית שלא תפול וכדו'. ויש ראשונים שמחלקים בין מעביר חביות לשאר האופנים שבמשנה (ע' בר"ן וברא"ש. וע"ע בתוס' יום טוב וברש"ש).

משמע מדברי הראשונים שאין חילוק עקרוני בין חביות פתוחות לסתומות, אלא שבפתוחות החשש לנגיעה קיים אפילו בזמן מועט ביותר, ולכן אין להתירן אלא כשחושש בכל רגע ורגע שמא עכשיו הוא בא. אך אם ראהו מתרחק ואי אפשר לו לבוא דרך עקלתון – אסור. ואילו בסתומות, חשש נגיעה קיים רק כאשר יש לו שהות לפתוח החבית ולסגרה כבתחילה ללא שיוודע הדבר (וע"ע בר"ן שיטה נוספת בשם 'יש מי שאומר'), הלכך אם לא הודיעו שמפליג – מותר, אפילו ללא דרך עקלתון – אם יש חשש שמא יבוא בתוך שיעור זמן זה.

וחילוק זה שבין סתומות לפתוחות, מבואר בפירושו הרא"ה (מובא בריטב"א).

ונראה שמה שכתבו התוס' (בד"ה היכי) שמדובר במשנה בשיכול לבוא דרך עקלתון – היינו בפתוחות, אבל בסתומות די בחשש שמא יבוא בתוך זמן שאין שהות לשתום ולסתום. ובספר תורת חיים עשה מחלוקת ראשונים בדבר, ודייק מרש"י במשנה ומהרי"ף והרמב"ם שא"צ להעמיד בבא דרך עקלתון, דלא כהתוס'. וצ"ע מה הכריחו לחדש כן.

ובאופנים שאין חשש לגניבה, שמא יחליף היין שבחבית לייין גרוע ממנו, או יטול מן היין ויתן תמורתו

מים – כגון במקום מעבר וכדומה – כתבו התוס' (ע. וכיו"ב בהג"א) שאין לאסור משום חשש נגיעה, לפי שהנכרים שבזמן הזה המצויים בינינו אינם רגילים בניסוך.

'חביות פתוחות אסורות' – קטע זה מקושר עם הקודם; כשאמר לו 'הוי מוזג ושותה' – כל הפתוחות שבבית אסורות. אבל אם לא אמר לו כן, אם הגוי חושש שמא הוא בא כל רגע במפתיע, אפילו שהה בחוץ זמן רב – מותר, שירא הלה לגעת ביין שבדולבקי (כן מפורש ברמב"ן ובר"ן. וכ"מ משאר פוסקים – ע' יו"ד קכח,ג).

ולכאורה היה מקום לפרש ש'חביות פתוחות אסורות' הוא כלל שנכון בכל אופן, כי לענין רגע אחד של נגיעה אינו ירא אפילו כשעלול בעל הבית להכנס בכל רגע. ואולם גם אם נפרש כן, זה שייך רק בזמנם שהיו רגילים בניסוך ומתאווים לדבר, אבל עתה כיון שאינם בני ניסוך (כנזכר לעיל) ומצד גניבה אין חשש, שהרי ירא שייכנס בכל רגע – מותר. כפירוש זה האחרון נראה לדרייק קצת מלשון הגהות אשרי כאן. [וכסברא הווי יש בספר תורת חיים (להלן), שאין מועיל בא בדרך עקלתון במגע שהוא כהרף עין. וצ"ב שלא הזכיר שמהראשונים משמע שאין חשש בדבר. ושמה דבריו אמורים רק לענין טהרות, אבל בין נסך סובר שאין חוששים למגע כדי לנסך באופן זה, וכמבואר להלן (ע): שטהרות חמירי טפי מיי"ב].
ואם אין הנכרי יודע שאסור לו לגעת ביין של ישראל – אין כאן 'מירתת' לענין מגע ואולם קיים 'מירתת' לענין גניבה, שלא יטול או ישתה, ובעכו"ם שרגיל בניסוך יש לאסור בפתוחות שעל הדולבקי, אך בזה"ו שאין חשש שיגע לניסוך ללא גניבה כאמור – נראה שאין חילוק אם יודע שהוא אוסר את היין במגעו אם לאו.

'אמר רב יצחק: רישא במטהר חמריו ופועליו לכך... אמר רבא: בבא להם דרך עקלתון' – הרמב"ם לא העתיק האוקימתא הקודמת. ונראה שגרס בגמרא 'א לא בבא להם דרך עקלתון', והיא חזרה מהתירוף הקודם, ודי בכך שהם יראים ממנו שמא יבוא בפתע (וזכר תודה).
אבל התוס' כתבו שאין די בכך, הואיל ומוסרים להם הטהרות הריהם מחזיקים עצמם כטהורים, ואפילו הוזהרום שלא יגעו, הם סוברים שאין הקפדה בדבר.

(ע"ב) 'אימא דמפליג לה לספינתיה ועביד מאי דבעי' – קמ"ל שאפילו שהה בכדי הפלגה אין חוששים שהפליג ואסר את היין, כי מתירא לעשות כן. וכן בחנות, אין חוששים שמא תפס הדלת. ואמנם, אם ידענו שהפליג או שנעל החנות – אסור. [וי"א שאף בזה, אם אין לו סיבה להישמש ולהסביר מה שעשה – מותר] (עפ"י רמב"ן רשב"א ריטב"א ועוד. וע"ע בשו"ת הרשב"א ח"ה קכ).

'אמר רבא: הלכה כרשב"ג. וכי מאחר דקיימא לן כוותיה דרשב"ג, דלא חיישינן לשתומא, והלכתא כוותיה דר' אליעזר דלא חיישינן לזיפא, האידנא מאי טעמא לא מותבינן ביד עכו"ם?...' – אם תאמר, כיון דקיימא לן כר' אליעזר שאינו חושש לזיוף ולהחלפת מגופה, מהו זה שאמר רבא 'הלכה כרשב"ג', הלא רשב"ג חשש לכך?

– לא אמר רבא הלכה כרשב"ג אלא לענין מחלוקתו של רשב"ג על תנא קמא, שאין לחוש לניקוב וסתימה, אבל לענין חשש החלפה שחשש רשב"ג – אין הלכה כמותו (שו"ת הרא"ש י"ה. ובספר תורת חיים, מכח קושיא זו פרש באופן אחר, דלא כרשב"ג).

'זונה עובדת כוכבים וישראל מסובין אצלה – חמרא שרי, נהי דתקיף להו יצרא דעבירה, יצרא דיי"ג לא תקיף להו' – מבואר מכאן שהחשוד לדבר חמור בעבירה שיצרו של אדם תוקפו, אינו חשוד

לדבר קל ממנו שאין היצר תוקפו (ע' בהלכות בכורות להרמב"ן ד. וע"ש מהרי"ט אלגאזי). ולכך גם אלו החשודים על הזנות, אינם חשודים לשתות יין גויים ואנו מניחים ששומרים על היין מנגיעתה, שלא ייאסר. וזו לשון רבנו הט"ז (יו"ד קכט סק"ד): 'נראה לע"ד: זהו דוקא לדין התלמוד שהיו מרוחקים מאוד מסתם יינם והיו אוסרים אותו אפילו בהנאה, אבל עכשיו שאין אנו מרוחקים כל כך שהרי מותר בהנאה, ועוד שראינו רבו המתפרצים בעו"ה, ואפילו אותן שאינם חשודים על הזנות נחשדים על שתיית סתם יינם – וזה דבר מפורסם בכל יום להיות שהאיסור קל בעיניהם, א"כ אותן שנחשדים על הזנות ודאי נחשדו על שתיית סתם יינם ולא נזהר ממגע הזונה שלו ביין שלו, דהכי איתא גם בס' קיט סעיף ד' דהנחשד על החמור נחשד על הקל בעיני העולם... על כן נראה לי דחמרא של אותן הפושעים בזנות עובדי כוכבים, ודאי אסור לדין...!'

דף ע

'זונה ישראלית ועובדי כוכבים מסובין חמרא אסור, מה טעם, הואיל וזילה עלייהו בתרייהו גרירא' – יש לשאול מה צריך לטעם זה, הלא נראה שאין שייך אצלה טעם דתקיף לה יצרא, וממילא כשם שחשודה על הזנות נחשדת היא על יינה שאינה שומרתה מהגויים שאצלה. וי"ל שאפשר נשכרת לזנות בשל דוחק ממון, וע"כ אינה חשודה על שאר איסורים. וצריך ברור.

'אחדה לדשא באפיה והוה ביזעא בדשא, אישתכת... – סגר הדלת בעדו, והיה סדק בדלת והעכו"ם נראה דרך הסדק עומד בין החביות.

'ההוא אושפיזא דהוה יתיב ביה חמרא דישראל, אישתכת עובד כוכבים דהוה יתיב בי דני. אמר רבא: אם נתפס עליו כגנב – שרי. ואי לאו – אסור... אי אית ליה לאישתמוטי – חמרא אסיר. ואי לא – חמרא שרי' – מבואר בפוסקים (רא"ש; יו"ד קכ"ד) שחילוק זה בין נתפס כגנב ובין לא נתפס, אינו אמור אלא כשנעל הדלת במפתח מבפנים, שאין אדם יכול להכנס פתאום ולראותו במעשיו, אבל אם לא נעל – אפילו אינו נתפס כגנב על עצם כניסתו לשם, הוא חושש שמא יבוא האיש פתאום ויראהו נוגע ביין, ולכך היין מותר בשתיה.

ומשמע מסתימת הפוסקים שאין חילוק בדבר בין חביות מכוסות לפתוחות (וכן משמע בסעיף ג, ע"ש). אבל זה רק באופן שהעכו"ם יודע שמגעו אוסר את היין והלה יפסיד יינו בכך, ולכך מירתת מנגיעה.

'דאמר ר' יצחק: המוצא כיס בשבת מוליכו פחות פחות מד' אמות' – נראה מדברי המגן-אברהם (רסו סק"י) שהגרסא כאן: 'המוציא כיס... ולא המוצא', שהרי רבא עצמו נקט בשבת (קנג.) שלא דיבר ר' יצחק על מציאה.

ואמנם מדברי הרי"ף והרא"ש, וכן מספר האשכול (הל' יין נסך נו), נראה שלא גרסו כלל תיבות אלו אלא 'כר' יצחק דאמר מוליכו פחות פחות... ותו לא. וכן מובא ב'דקדוקי סופרים' שהתבות הללו אינן מופיעות בכתב יד. וברור שלכך הראשונים לא העתיקום, כי לא היו בגירסתם. ולפי זה מובן בפשטות מה שאומרים 'הודאי לא מינטרי שבתא, דאי מינטרי שבתא כמה כיסי קא משתכחי בשוקא' – מאלו שהחשיך להם הדרך. מפני שאינם יודעים דברי ר' יצחק שמוליך פחות פחות מד"א. נמצאת אומר מעתה